

JONAS GAHR STØRE
 Nato 60 år
 En allianse for vår tid
 side 4

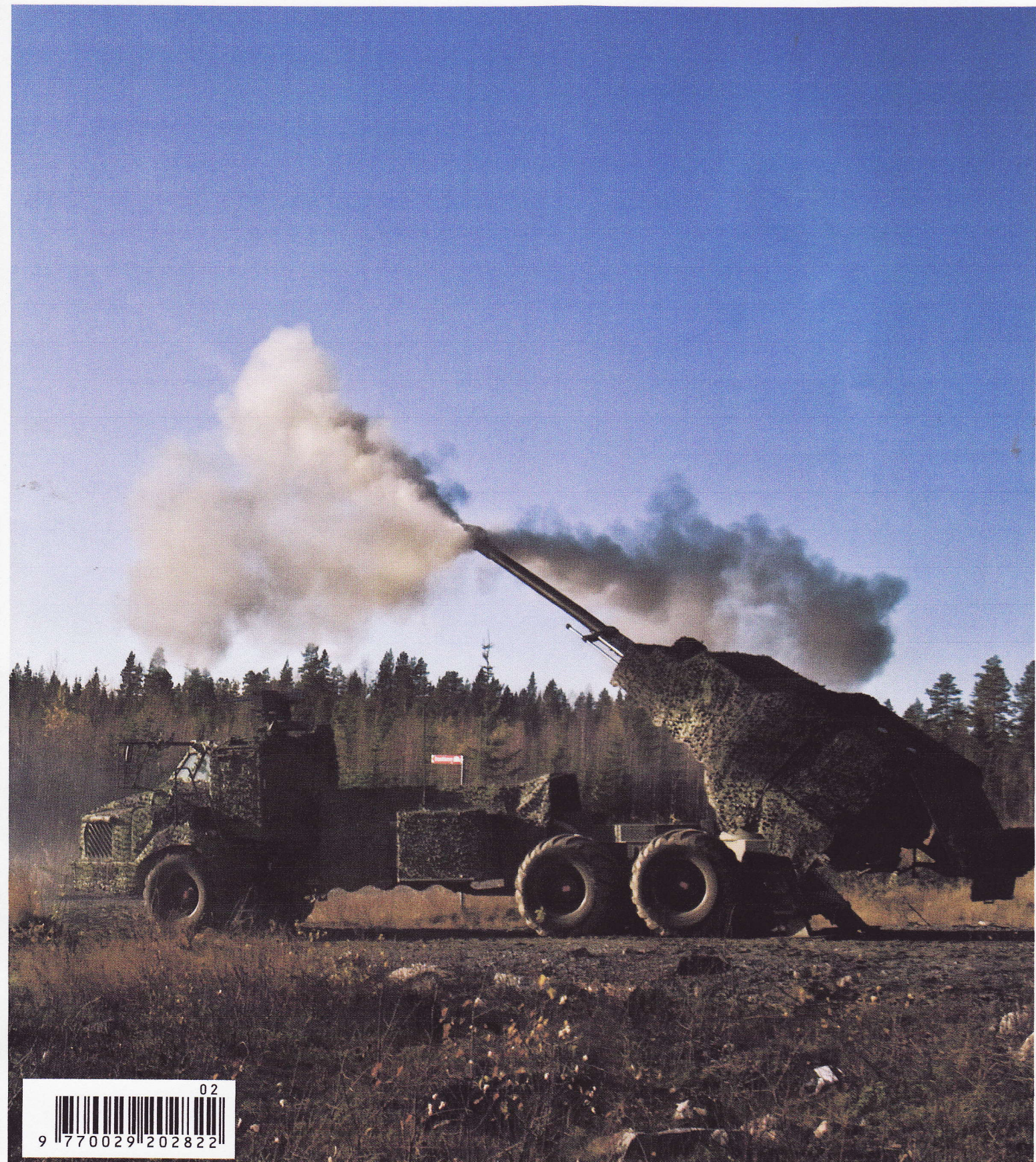
ODD GUNNAR SKAGESTAD
 «The High North»
 – et elastisk begrep
 side 20

S.T. KRISTIANSEN OG T. BAKKE
 Krigsskolenes
 lederutdanning
 side 36

Norsk Militært Tidsskrift

Utgitt av Oslo Militære Samfund Årgang 179 nr. 2/3 2009 Kr. 42,-

NORSK MILITÆRT TIDSSKRIFT

www.nor-miltids.com

Norsk Militært Tidsskrift skal ved selvstendige artikler og sitt øvrige innhold fremme militære, militærvitenskaplige og totalforsvarsmessige interesser og studier.

Redaktør:

Kommandørkaptein
Tor Jørgen Melien

Redaksjonsmedarbeidere:

Flaggkommandør Hans Christian Helseth
Student Johan Skog Jensen

Tollbugt. 10, 0152 Oslo
Fax: 22 42 87 87
Tlf: 23 09 77 33
Tlf: 45 21 25 26 (privat)
e-mail: rednmt@gmail.com
e-mail:(reserve) rednmt@start.no

Kontortid:

Mandager kl 1500-1600
Tlf: 22 33 62 33 (vinterhalvåret).

Produksjon:

Grafisk produksjon og annonser:
Cox Bergen AS
Trykk: Scanner Grafisk AS

Abonnement:

Henvendelse om abonnement:
Intendant, kommandørkaptein
Aksel Strømsheim
Tlf: 22 42 72 62
Tlf: 99 09 61 45 (mobil)
Mail: oms.intendant@gmail.com
Bankgiro: 7874 05 96410
Abonnementen er selv ansvarlig for å
melde adresseforandring.

Tidsskriftet har 4 - 6 utgivelser i året.
Abonnementspris:
Årspris privat innland: kr. 200,-
Årspris institusjoner innland: kr. 300,-
Pris løssalg pr. nummer: kr. 42,-
Årspris utland: kr. 400,-
IBAN: NO46 7874 05 96410
BIC: DNBANOKKXXX

Tilsynskomiteen

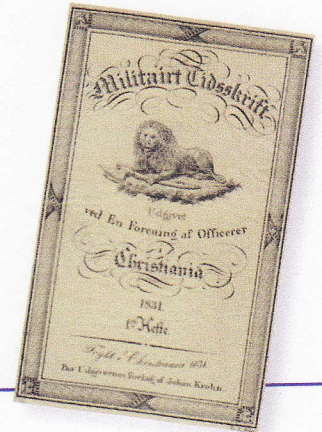
for Norsk Militært Tidsskrift:

Forskningssjef Vidar S. Andersen
Kontréadmiral Louise Bastviken
Oberst Gjermund Eide
Kommandørkaptein Ola Bøe Hansen
Oberstløytnant Håvard Klevberg

Varamenn:

Oberstløytnant Egil Daltveit
Kommunikasjonssjef Anne-Lise Hammer
Oberstløytnant Harald Høiback
Forskningssjef John-Mikal Størdal
Oberstløytnant Vidar Vik

Norsk Militært Tidsskrift er utgitt
av Oslo Militære Samfund
ISSN 0029-2028

INNHOOLD

GRUNNLAGT 1830

Utgitt fra 1831

- Redaktørens spalte s. 3
- Jonas Gahr Støre
Nato 60 år
En allianse for vår tid s. 4
- Odd Gunnar Skagestad
«Nordområdene»
«The High North» - et elastisk begrep s. 20
- Informasjon til medlemmene i OMS s. 25
- NMT notiser s. 28
- Svein-Tore Kristiansen og Tomas Bakke
Krigsskolenes lederutdanning ved et veiskille
eller ved et hull i veien s. 36
- Terje Bruøygard
Deployer stridsvogner til Afghanistan! s. 43
- NMT Bøker
Etterretningstjenesten i Norge 1940-1945
(3 bind) s. 48
- EU som forsvars- og sikkerhetspolitisk aktør s. 49
- NMT notiser s. 51

Manuskripter til Norsk Militært Tidsskrift

Norsk Militært tidsskrift (NMT) er avhengig av bidrag til gode artikler og gjerne illustrasjoner.

Manuskripter som sendes redaktøren må leveres fra forfatter i elektronisk form. Manuser skal normalt ikke overskride åtte sider, eller 3400 ord. Eventuelle bilder og figurer skal ha en kvalitet på minst 250 dpi/Tiff/jpeg format. Eventuelle noter presenteres som sluttnoter i kursiv. Enten sluttnoter eller litteraturliste trykkes, ikke begge deler.

Manuset skal ha påført navnet til forfatteren og en omtale av forfatter på 2-4 linjer. Telefonnummer og e-mail-adresse skal også fremgå på manuset, men disse opplysninger vil ikke bli trykket. Artikkelforfattere anmodes om å vedlegge bilde av seg selv.

Redaktøren forbeholder seg retten til å gjøre mindre justeringer i teksten til fremsendte manuser. NMT betinger seg retten til senere å utgi alt stoff i tidsskriftet i elektronisk form.

"Nordområdene" ("The High North") – et elastisk begrep

Odd Gunnar Skagestad arbeider til daglig i Utenriksdepartementet. Han er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i bl.a. Samtiden, Nytt Norsk Tidsskrift og Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift.

Denne artikkelen drøfter begrepet "Nordområdene" ("The High North") som igjen er blitt et mye brukt uttrykk i den offentlige debatt.

AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

Et begrep blir til

Forfatteren av dette skrift vokste opp i Finnmark fylke – dvs. i sentrum av det som idag omtales som "nordområdene" – på 1940-/50-tallet. Dengang var uttrykket "nordområdene" ukjent. Uansett ville det knapt gitt noen mening til folks forståelse av geografisk beliggenhet og tilhørighet. Vår landsdel var Nord-Norge, som igjen var en del av Norge. "Arktis" var rett og slett et annet sted, - ett eller annet sted langt borte. Og "nordområdene" hadde ennå ikke funnet veien inn i dagligspråket – ei heller i noen fagterminologi eller politisk sjargong. Dette var fortsatt tilfellet så sent som omkring 1970.¹

Opprinnelsen til *bruken* av uttrykket i akademisk, politisk og journalistisk fagsjargong er noe uklar. En tidlig referanse er å finne i en tidsskriftartikkel i 1970, hvor formuleringen "de europeiske nordområdene" ble benyttet.² Likeledes ble "det europeiske nordområdet" brukt i en artikkel året etter.³ Uttrykket ble raskt plukket opp og adoptert i sentrale forsknings- og kommentatormiljøer, så som Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) og Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda (det nåværende FNI).⁴

Uttrykket ble visstnok introdusert i Utenriksdepartementets terminologi av Knut Frydenlund da han tiltrådte som utenriksminister høsten 1973. Den tidligste referanse som undertegnede kan vise til, er så sent som fra Frydenlunds utenrikspolitiske redegjørelse for Stortinget 1. november 1974, da han uttalte at "Vi vet ikke i dag hvilke konkrete økonomiske muligheter *våre nordområder* (forf. uth.) vil by på".⁵ Av sammenhengen fremgikk at ministeren refererte til en vagt definert strekning av land-/øy- og havteritorier i Arktis og Sub-Arktis, nord for fastlands-Norge. Uttrykket var øyensynlig primært ment å omfatte territorier under norsk jurisdiksjon (Svalbard ble nevnt gjentatte ganger), men kunne også forstås å referere seg til de tilliggende hav- og kontinentalsokkel-områder (NB! dette var før etableringen av nasjonale eksklusive økonomiske soner). Det kan endog argumenteres med at Frydenlund, ved å inkludere ordet "våre", søkte å sondere potensialet for en bredere regional og trans-nasjonal tilnærming til de økonomiske mulighetene og de utfordringene som disse mulighetene måtte innebære. Fraværet av en mer presis språkbruk kan også antyde en implisitt forståelse hos tilhørerne av hva han snakket om, med andre ord,

Polarprosjeksjon Arktis

Kilde: Atlanterhavskomiteen, Oslo.

at *nordområdene* - brukt på denne måten - var et ord som taleren og hans publikum allerede var fortrolige med.

Den halv-offisielle status som uttrykket etterhvert skulle få, illustreres ved at UD i 1977 opprettet en særskilt intern arbeidsgruppe for å bedre koordineringen av "spørsmål vedrørende nordområdene".⁶ Fra sommeren 1989 frem til høsten 1990 hadde UD endog en egen mini-avdeling med navnet "Avdeling for nordområde- og ressurs spørsmål". Dengang bestod det øyensynlig ikke noe påtrengende behov for å finne noen særskilt engelskspråklig betegnelse ("offisielt synonym") – en oppgave som imidlertid skulle bli en interessant øvelse når det som senere skulle bli "den nye nordområdepolitikken" skulle profileres overfor omverdenen.

Uttrykket "The High North" er et enda nyere tilskudd til det systematiske akademiske og politiske begrepsbruk. Som engelskspråklig synonym for det norske ordet "nordområdene" ble det lansert av den norske UD-mannen Sverre Jervell i boken *The Military Buildup in the High North*, som utkom i 1986.⁷ Uttrykket slo raskt an, innenfor såvel som utenfor akademiske kretser.⁸ Bruken av uttrykket har senere utvist et mønster som har avspeilet såvel den til enhver tid gitte kontekst som det presisjonsnivå som skiftende omstendigheter måtte tilsi. Det er således betegnende at Jervell i sin bok unnlot å gi noen presis definisjon av uttrykket – og at han også senere konsekvent har avstått fra å gjøre det.⁹

"The High North" skulle gradvis bli den betegnelsen som norske myndigheter valgte å la bli den "offisielle" oversettelse til engelsk av den norske betegnelsen "nordområdene". Dette skjedde med full styrke først i 2003, da en intern re-organisering i UD førte til etableringen av en egen seksjon med "nordområdene" i navnet – en hendelse som medførte behovet for å komme opp med en passende oversettelse av seksjonens navn til engelsk.¹⁰ Selv om uttrykket "nordområdene" (og dets engelske motstykke "The High North") ikke ble "oppfunnet" av UD, har departementet bidratt aktivt til å innarbeide og videreutvikle begrepet, herunder tilpasse meningsinnholdet til de behov og utfordringer som måtte være aktuelle.

Foreliggende artikkel søker å kaste lys over bruken av dette uttrykket i det perspektiv som frembys av den

utviklingen som har funnet sted gjennom de siste knapt fire tiår.

Nordområdene vs. Arktis

"Nordområdene" er ikke synonymt med "Arktis". I så fall ville førstnevnte uttrykk være overflødig. Nettopp av den grunn, og for denne artikkelens formål, er det nyttig å merke seg at Arktis er et *geografisk* begrep som kan defineres i presise geografiske termer. Faktisk foreligger det en rekke ulike definisjoner – avhengig av hvilke vitenskapelige (geofysiske) funksjoner de i den gitte sammenheng er ment å tjene – men de er alle presise. Fra et astronomisk perspektiv (vinkelen av Jordens akse i forhold til Solens bane), er Arktis således den del av Jordens overflate som befinner seg nord for 66° 33' N. (dvs. den nordlige Polarsirkel). Fra et klimatisk perspektiv omfatter den gjengse definisjon alt land og øyer nord for den nordlige grense for utbredelse av trær ("tre-

Longyearbyen
FMS ved Erik Skjeve.

grensen”) med sammenhengende permafrost samt havstrekninger nord for den sydlige grense for maksimum utbredelse av hav-is. En annen, nokså nært sammenfallende definisjon omfatter alle områder på den nordlige halvkule nord for en linje på kartet som fremviser en middeltemperatur for juli måned på $+10^{\circ}\text{C}$. redusert til havoverflaten (juli-isoterme på $+10^{\circ}\text{C}$.) – en meget uregelmessig linje som avviker sterkt fra den jevne og formfullendte Polarsirkelen.

Uttrykkelige og strengt geografiske definisjoner på Arktis blir rutinemessig droppet på flere bruksområder, så som i en sosio-økonomisk eller politisk kontekst, selv om en geografisk forståelse av ordet vil ligge implisitt også her. Eksempelvis er medlemskap i Arktisk Råd begrenset til de åtte land hvis territorier strekker seg hinsides (nord for) Polarsirkelen, noe som indikerer at det legges til grunn en gitt definert forståelse av ordet ”Arktis”. Disse åtte landene er imidlertid – tilfeldigvis? – også de eneste land hvis territorier strekker seg nord for juli-isoterme på $+10^{\circ}\text{C}$.

En hybrid-definisjon – basert i hovedsak på de naturgeografiske parametere (tregrensen, juli-isoterme på $+10^{\circ}\text{C}$.), men kombinert med visse bredere hensyn (økologiske såvel som politiske og sosio-økonomiske) – blir benyttet av det interstatlige miljøforskningsprogrammet AMAP (Arctic Monitoring and Assessment Programme).

For en forståelse av begrepet nordområdene til forskjell fra Arktis, kan det også være en nyttig pedagogisk øvelse å ha klart for seg at først-

nevnte – herunder bruken av ”The High North” som den engelskpråklige ekvivalent – er et særegent *norsk* fenomen. Vi har å gjøre med et konsept som ikke har noe umiddelbart motstykke hverken i akademisk eller politisk språkbruk utenfor Norge, og som ikke er selvforklarende for et ikke-norsk publikum. Det gjør seg således gjeldende en mangel på en felles eller delt forståelse – terminologisk og konseptuelt – når nordmenn og utenforstående utveksler synspunkter på policy-spørsmål relatert til områder som vekselvis, avhengig av sammenhengen, kan refereres til som Arktis (the Arctic); Sub-Arktis (the Sub-Arctic); Européisk Arktis (the European Arctic); Det Høye Nord (the Far North); De Sirkumpolare områder (the Circumpolar Regions) etc. Dette skaper også definisjonsproblemer når det fra norsk side gjøres forsøk på å beskrive eller analysere andre lands politikk innenfor et ”nordområdeperspektiv”. I særlig grad er dette tilfelle når det gjelder Russland, hvor man finner en terminologi med nyanse som avviker merkbart fra norske perspektiver, og som maner frem forskjelligartede sinnbilder og konnotasjoner.¹¹

”Nordområdene” – et politisk begrep

Skiftende trender og moteretninger spiller inn også i politikken – i politisk sjargong og ”stammespråk” såvel som med hensyn til hvilke spørsmål som måtte stå på dagsordenen. Visse stikkord blir assosiert med mer eller mindre klart formulerte temaområder, som politikere forventes å utvise en aktiv interesse for.

I senere år har stikkordet ”nordområdene” vært i interesse-fokus for politikere, embets- og statstjenestemenn, akademikere, journalister, forskere, kommersielle aktører, samfunnsdebattanter, politiske observatører og kommentatorer av alle avskygninger. Media har flommet over med artikler og meningsyttringer som har fremhevet nordområdenes betydning. Nordområdene er blitt et av det 21. århundres hotteste og mest sexy temaer.

Når vi snakker om nordområdenes betydning, ligger det forutsetningsvis til grunn en formodning om at vi – og våre samtalepartnere – har en viss (og fortrinnsvis felles) forståelse av hva som menes med selve konseptet nordområdene. Men er dette egentlig tilfellet?

Regjeringens ”Nordområdestrategi” (jfr. omtale senere i denne artikkel) gir ingen presis geografisk definisjon, men gjør et djervt forsøk på lansere en definisjon som omfatter både *politiske* og geografiske parametere:¹²

”Nordområdene favner vidt i så vel geografisk som politisk forstand. Geografisk omfatter dette land- og havområder, inkludert øyer og øygrupper, som strekker seg nordover fra Sør-Helgeland og østover fra Grønlandshavet til Barentshavet og Petsjorahavet. I politisk forstand inkluderer nordområdene de administrative enheter i Norge, Sverige, Finland og Russland som er omfattet av Barentssamarbeidet. Nordområdepolitikken omfatter videre det nordiske samarbeidet, forholdet

”Definisjoner er ellers en mangelvare – i offentlige dokumenter såvel som i den åpne samfunnsdebatt.”

til USA og Canada gjennom Arktisk råd og EU gjennom Den nordlige dimensjon”.

Dette er en funksjonell definisjon, utformet for å tjene Nordområdestrategiens formål. Det er også en selektiv definisjon, som betegnende nok (diktert av politisk hensiktsmessighet?) utelater Svalbard (heller ikke øygruppens omliggende hav- og havbunnområder inngår uttrykkelig i definisjonen). Det er ikke en definisjon som nødvendigvis vil finne anvendelse utenfor strategiens opptrukne rammer. Eksempelvis skal nevnes at forskerne Hønneland og Jensen i sin analyse av den norske nordområdepolitikk, poengterer at deres definisjon er snevrere enn den som benyttes av regjeringens Nordområdestrategi.¹³ En enda snevrere forståelse synes å ha vært lagt til grunn i den kontekst som har foreligget i den såkalte ”nordområde-dialog” mellom Norge og USA, hvor perspektivet ifølge en nylig forskningsrapport fortrinnsvis skal ha vært begrenset til energispørsmål knyttet til de norske og russiske deler av Barentshavet.¹⁴ Omvendt vil andre kommentatorer kunne finne det vel så naturlig å innlemme Svalbard i sin forståelse av begrepet. Det samme gjelder også et såvidt sensitivt område som de deler av kontinentalsokkelen i Barentshavet (samt vannsøylen over) som berøres av de langtrukne norsk-russiske delelinjeforhandlingene.¹⁵

Den foransiterte passus fra Nordområdestrategien er likevel bemerkelsesverdig for såvidt som man i det hele tatt tok bryet med å presentere en definisjon. I det opp-

følgingsdokument til strategien som ble fremlagt i mars 2009, er tonen en annen – her erkjente man åpent at ”Vi har ingen presis definisjon av ’nordområdene’ i den norske politiske debatten”.¹⁶

Definisjoner er ellers en mangelvare – i offentlige dokumenter såvel som i den åpne samfunnsdebatt. I rapporten fra regjeringens ekspertutvalg (den såkalte ”Orheim-rapporten”) i desember 2003, het det at nordområdene omfatter ”hele det sirkumpolare Arktis, inkludert Barentsregionen og Barentshavområdet”, idet det ble presisert at det sirkumpolare Arktis ble definert lik AMAPs avgrensning av Arktis.¹⁷ Stortingsmeldingen om nordområdene som ble fremlagt i april 2005, inneholdt derimot ingen definisjon i det hele tatt.¹⁸ Det samme var tilfellet for ”Soria Moria-erklæringen”, som ellers inneholdt sterke formuleringer om betydningen av nordområdene, som ble karakterisert som Norges viktigste satsingsområde i årene som kommer.¹⁹ Ei heller kan man finne noen definisjon i den spesialstudie om nordområdepolitikken (”Barents 2020”) som ble utarbeidet på oppdrag av UD og fremlagt i september 2006.²⁰

Det budskap som gjennomgående avtegner seg, synes å være ”Definisjoner? – Hvorfor bry seg med denslags, vi vet jo alle sammen hva vi snakker om!” Dette burde kanskje ikke være så forbausende, hensett til nordområde-begrepets flytende og sammensatte herkomst.

Når man sorterer de ulike elementer som inngår i Nordområdestrategien,

og analyserer de fortellingene som inngår i bruken (tidligere såvel som nåtids) av uttrykket, og videre analyserer de fortellingene som inngår i slike temaer som i våre dager blir håndtert i en ”nordområde-kontekst” eller under en ”nordområde-paraply”, vil man kunne øyne et sammensatt mønster av innebygde parametere: Juridiske, historiske, sosio-økonomiske, kulturelle, økologiske m.v. Den viktigste parameteren, som gjennomsyrrer og overskrider de øvrige, er det politiske element. Uansett når og i hvilken sammenheng nordområde-uttrykket blir fremkastet eller påbeholdt, så skjer det også i en politisk kontekst.

Det kan derfor atter en gang være nyttig å minne om at nordområdene ikke er et geografisk egningsnavn. Nordområdene er først og fremst et politisk begrep. Det er et begrep som berører våre (dvs. Norges) nordlige fastlands- og øyterritorier, hav- og havbunnområder, tilstøtende områder, nabo-områder osv., - hver især eller sammenfatningsvis, for såvidt som disse territoriene eller områdene kommer i fokus for den offentlige oppmerksomhet og trekkes frem som politisk prioriterte områder. Av denne grunn gir det også mening å snakke om norsk nordområde-politikk, selv om begrepet har et varierende og elastisk innhold.

Den norske selvforståelse og dens nordlige dimensjon

I norsk politikk og løpende samfunnsdebatt er nasjonale utfordringer i nord en stadig tilbakevendende klassiker. Det var et gammelt tema allerede da

"I norsk politikk og løpende samfunnsdebatt er nasjonale utfordringer i nord en stadig tilbakevendende klassiker. "

kong Håkon V Magnusson i 1302 anla Vardøhus festning som nasjonal suverenitetsmarkør mot nord-øst. Det er et tema som fra tid til annen lanseres i ny, tidsriktig drakt, hvor budskapet gjennomgående er at *nettopp nå* er de nasjonale utfordringene i nord særlig aktuelle (og krever følgelig at det *nettopp nå* må tas "pro-aktive grep" av ulike slag).

Geografi, historie, nasjonaløkonomi, og allehånde kulturytringer - endog filmindustri²¹ og poesi²² - med geografi som den styrende parameter - er nyttige verktøy for forståelsen av den nærmest suggestive kraft som himmelretningen "nord" er forlenet med i den norske forestillingsverden. I global sammenheng er Norge en arktisk utpost - den bebodde verdens Ultima Thule, en 3000 km lang steinrøys i Det Ytterste Nord, "der ingen skulle tru at nokon kunne bu". Selve det poeng at Norge er nordvendt, er en nasjonal identitets-markør - det er en del av vår nasjonale selvforståelse.²³ Dette er en holdnings- og virkelighetsorientering og et tankegods som man blir eksponert for fra barnsben av. Som nasjon har nordmenn blitt innpodet en tendens til å utvise en tilnærmet refleksiv lydhørhet overfor de assosiative utfordringer som stikkordet "*utviklingen i nordområdene*" frembyr.

Russlands-dimensjonen

Slike nasjonale utfordringer er dels av *permanent*, dels av *skiftende* art. Selv om nordområdene ikke er noe eksakt geografisk begrep, utgjør nettopp geografien et av de mest permanente parametere i denne sam-

menheng. Og geografien betyr i våre dager - akkurat som da Vardøhus ble anlagt - naboskapet med Russland. Det er et naboskap som har gjennomgått mange ulike faser - for det meste fredelige, men undertiden anstrengte, og uansett umulig bare å ignorere - og som i vår tid ofte hevdes å være viktigere enn noensinne tidligere. For å låne en formulering fra utenriksminister Støre:²⁴ "*Cooperation with Russia is a key element in our High North efforts*". Eller, som han bemerket i sin utenrikspolitiske redegjørelse for Stortinget 10. februar 2009:²⁵ "*Forholdet til Russland utgjør en hovedakse i vår nordområdepolitikk*".

Dette forholdet har nødvendigvis implikasjoner for alt som måtte forstås å falle inn under den stadig videre kategorien "norsk nordområdepolitikk". Dette er et *sekkebegrep* som omfatter en rekke ulike og innbyrdes urelaterete komponenter. Et hovedaspekt - muligens endog det definerende trekk - ved disse uensartede komponentene, vil være i hvilken grad de kan oppfattes som å ha noe å gjøre med "nord" i en eller annen av dette ordets betydninger. Et annet aspekt ved disse komponentene, er hvordan de er preget av Norges gjensidighetsforhold til Russland. Eller, for å si det på en annen måte: Hvordan politikken berører eller blir berørt av de norsk-russiske bilaterale forbindelser.²⁶ Ingen politikk utformes, utvikles eller iverksettes i et politisk eller sosialt vakuum. Hva norsk nordområdepolitikk angår, er naboskapet med Russland en permanent bestanddel av den omgivende virkelighet.

På sporet av den tapte tid

Gjennom media og den løpende offentlige debatt blir man eksponert for de dagsaktuelle og konkrete enkeltsakene som inngår i det større helhetsbildet. For en bedre forståelse av dette bildet er det nødvendig at vi også forholder oss til det man kaller politikken og historiens "*lange linjer*". Det kan være både tankevekkende og nyttig å foreta et lite tilbakeblikk, - ikke for å planlegge fortiden, men for bedre å kunne forstå og takle dagens utfordringer. For dette formålet kan det være hensiktsmessig i å ta utgangspunkt i situasjonen omkring 1970.

I likhet med verden forøvrig befant Norge seg dengang i en av Den Kalde Krigens mange kjølige faser. Dengang som både før og siden var *Stabilitet og lavspenning i nord* Norges sikkerhetspolitiske motto, for ikke å si "mantra". Det rådende truselsbilde omfattet sovjetisk atomopprustning, styrkeoppbygging på Kola-halvøya og den sovjetiske Nordflåten utvidede øvelsesmønster i Norskehavet. Det var et bilde som skapte frykt og som utløste en bred debatt om sovjetmarinen og Norges sikkerhet.²⁷

Den 23. desember 1969 ble det funnet olje på Ekofisk i Nordsjøen, og i løpet av 1970 ble det klart for de fleste at Norge var i ferd med å bli en oljenasjon og at dette også ville få konsekvenser i nord.²⁸

Samtidig (september 1970) innledet Norge og Russland (dvs. Sovjetunionen) forhandlinger om avgrensning av kontinentalsokkelen

forts. s 29

”... det var også en debatt preget av visjoner – store, hårete visjoner om fremtidige muligheter i nord.”

forts. fra s 24

i Barentshavet – de såkalte delelinje-forhandlingene.

Samme år bad Norge om forhandlinger med EF (nå EU) med sikte på medlemskap, - en eksersis som riktignok skulle havarere i og med utfallet av folkeavstemningen to år senere.

Norsk samfunnsdebatt først på 1970-tallet gjaldt særlig EF og sikkerhetspolitikk. Men det var også en debatt preget av visjoner – store, hårete visjoner om fremtidige muligheter i nord. Ett eksempel var forestillingen om en åpning av Nordøstpassasjen (“Den Nordlige Sjørute”) for kommersiell skipsfart mellom Europa og Det Fjerne Østen – noe som kunne korte ned seilingsruten med mange tusen kilometer.²⁹ En annen visjon gjaldt mulighetene for utnyttelse av de enorme olje- og gassressurser som ble antatt å finnes i Arktis. Som et tidstypisk uttrykk for disse forventningene hitsettes følgende betraktninger:³⁰

”At det finnes store oljeforekomster i nordområdene, betyr ikke nødvendigvis at vi står umiddelbart overfor en storstilet utvikling med omfattende utnyttelse av disse forekomstene. [...] Men her må vi ha et fremtidsrettet utviklingsperspektiv for øye: Mens nordområdene idag er marginalområder i ressursammenheng, behøver dette ikke lenger å være tilfelle en 10-15 år frem i tiden. Dette vil i stor grad avhenge av utenforliggende faktorer, i første rekke energiforsynings-situasjonen i den industrialiserte del av verden. Såvel de nasjonale myndigheter som de multinasjonale oljeselskaper må treffe sine disposisjoner

på bakgrunn av slike langsiktige vurderinger”.

Sitatet er hentet fra et foredrag som forfatteren av foreliggende artikkel holdt for vel 34 år siden. Når vi idag ser på det trege tempoet med å komme igang med olje- og gassutvinning i Barentshavet (jfr. f.eks. den manglende fortgang mht. utbyggingen av Stockman-gassfeltet), vil noen kanskje også mene at ikke altfor mye har endret seg siden dengang.

Samtidig er det på det rene at Norges ”nasjonale utfordringer i nordområdene” på mange måter har forandret seg enormt siden første del av 1970-tallet. Det har skjedd endringer som i historisk forstand må kalles epokegjørende, - endringer som har medført genuine *paradigmeskifter*. I det større bildet er det nok å nevne Berlin-murens fall i 1989 og Sovjetunionens sammenbrudd to år senere. Samtidig kan vi se tilbake på en rekke enkeltbegivenheter og hendelser som skulle forandre rammebetingelsene for – og tildels også karakteren av – Norges nordområdepolitikk og de norsk-russiske forbindelsene.

Det dreier seg om hendelser som på ulik vis har bidratt til å forme eller modifisere perspektivene for Norges nasjonale utfordringer i nordområdene. I det større mønsteret (jfr. **Tekstboks**) er det visse enkeltelementer som iøynefallende grad går igjen: Her er det mye fisk, mye hav, og det er mye forholdet til Russland.

Utviklingen gjennom disse knapt fire tiårene har brakt oss en ny og

Milepæler i utviklingen

- Hele perioden: Utbygging og styrking av lovgivning og forvaltning vedrørende Svalbard, spesielt på miljøområdet.
- 1975 Permanent flyplass på Svalbard.

”Det Store Hav-nåmet”¹

- 1975 Opprettelsen av en norsk Kystvakt.
- 1975 og 1976 Fiskeriavtaler med Sovjetunionen, etablering av en blandet fiskerikommisjon.
- 1976 Lov om opprettelse av en norsk 200 n. mils økonomisk sone.
- 1977 Etableringen av en 200 n. mils fiskevernsone ved Svalbard.
- 1978 Avtale om fiskerikontroll-samarbeid i et ”Tilstøtende område” i Barentshavet (“Gråsoneavtalen”) med Sovjetunionen.
- 1980 Etableringen av en 200 n. mils fiskerisone rundt Jan Mayen.
- 1981 Avgrensingsavtale med Island vedrørende Jan Mayen-sonen.
- 1982 Fremforhandlingen av FNs Havrettskonvensjon.

Norsk-russisk samarbeid på miljøområdet samt mht. tillitskapende tiltak:

- 1988 Etablering av den blandede norsk-sovjetiske miljøvernkommissjon.
- 1990 Inngåelse av den norsk-sovjetiske ”Incidents-at-Sea”-avtalen.

Og etter Sovjetunionens sammenbrudd det nye samkvemmet med Russland i nord:

- 1992 Opprettelse av norsk generalkonsulat i Murmansk, russisk generalkonsulat i Kirkenes.
- 1993 Etablering av Barentsregion-samarbeidet.

Videreutvikling av den folkerettslige tilstand i de nordlige havområder:

- 1993 Haag-dommen om prinsippene for avgrensningen mellom Jan Mayen og Grønland.
- 1995 Avtale Norge-Danmark om avgrensningen mellom Jan Mayen og Grønland.
- 1995 FN-avtalen om fiske på det åpne hav.
- 1999 Trepartsavtale mellom Norge, Russland og Island om fisket i Barentshavet (“Smutthull-avtalen”).

Andre begivenheter, som f.eks.:

- 2003 Den norske olje- og gassalderen gjør sitt definitive inntog i nordområdene i og med ”Snøhvit”-utbyggingen.
- 2004 Norges sjøterritorium utvides fra 4 til 12 n. mil pr. 1. januar.
- 2006 Regjeringen lanserer ”Helhetlig Forvaltningsplan for Barentshavet”.
- 2006 Regjeringen lanserer sin ”Nordområdestrategi”.

Foto: IFS

annerledes virkelighet. Men hvor annerledes er egentlig vår "nye virkelighet"?

En ny virkelighet?

De endringene som har funnet sted med hensyn til forhold som berører begrepet "nordområdene" er åpnebare. At dette også har hatt konsekvenser for selve bruken av uttrykket, skulle heller ikke være å undre seg over. Samtidig gjør det seg også gjeldende forhold som modifierer "foranderlighets-aspektene" ved utviklingen.

Sikkerhetspolitisk avviker truselsbildet betydelig fra den situasjon man opplevde på det tidlige 1970-tall. Det sentrale elementet dengang gjaldt Norges sårbarhet i den kalde krigs kontekst. Idag er situasjonen i flere henseender en annen. Ett element er avspenningen og avslutningen – i og med Sovjetunionens sammenbrudd – av den kalde krigen. Den euforien som disse hendelsene avfødte på begynnelsen av 1990-tallet, syntes gjennom 90-årene å innebære en veritabel oppløsning av den tidligere trusel-og-sårbarhets-modus – et situasjonsbilde som nå riktignok behøver en viss korreksjon i lys av en utvikling som maner til større nøkternhet i de sikkerhetspolitiske vurderinger.

Samtidig er det sikkerhetspolitiske totalbilde blitt preget av nye definerende elementer: Dels som følge av valg som Norge selv har truffet ("det store havnåmet",³¹ avvisningen av EU-medlemskap), dels som følge av uforanderlige geografiske realiteter (først og fremst naboskapet med Russland) må Norge benytte betydeli-

ge ressurser til en til tider ensom revirmerking. Norges hav-regime er vidstrakt, men ikke alle elementer er like robuste. Spesielt Fiskevernsonen ved Svalbard har vært utsatt for utfordringer fra parter som ikke anerkjenner legitimiteten i dette spesielle forvaltningsregimet.³²

Fortsatt er "*Stabilitet og lavspenning i nord*" Norges sikkerhetspolitiske ledetråd. Dette fordrer en finstemt balansegang, hvor myndighetenes fremste virkemiddel er samarbeid. For å ivareta landets interesser har Norge utviklet omfattende samarbeidsstrukturer i forhold til andre regionale aktører, bilateralt fremfor alt Russland, men også EU (særlig på fiskerisiden). Videre har Norge arbeidet aktivt for å utbygge bredere regionale samarbeidsordninger, så som Barentsregion-samarbeidet og Arktisk Råd. Samtidig med at betydningen av samarbeid som primær verdi og virkemiddel vektlegges, blir det åpent erkjent som maktpåliggende å opprettholde den grad av evne og vilje til å demonstrere slik grad av fysisk makt som måtte være påkrevet for å opprettholde troverdigheten i Norges tilstedeværelse i nordområdene og troverdigheten av de forvaltningsregimer som Norge hevder i nord.³³

De forannevnte forhandlinger som ble innledet i 1970 mellom Norge og Russland (Sovjetunionen) om avgrensningen av kontinentalsokkelen i Barentshavet, kom – som følge av opprettelsen av eksklusive økonomiske soner senere på 1970-tallet – til å omfatte ikke bare sokkelen, men også de to lands respektive andeler av (dvs. jurisdiksjon over) de aktuelle hav-

områdene i Barentshavet – idet det ble lagt til grunn at en grenselinje på havbunnen ville måtte følge samme trassé som grenselinjen i sjøen. Dette er et stridsspørsmål som fortsatt er uløst. Det er også en sak som illustrerer og som er en påminnelse om viktigheten av at man ikke taper *de lange linjer* av syne, – selv innenfor et tidsrom med så dramatiske og epokegjørende endringer som vi ellers har kunnet observere gjennom den siste mannsalder.

Den manglende fortgang i disse forhandlingene belyser også et kjerneproblem som berører nesten hele spekteret av Norges relasjoner med Russland i nord, både når det gjelder fiskeriforvaltning (herunder kontroll- og oppsynsproblematikken), petroleumsutvinning, miljøsamarbeide, atomsikkerhetsspørsmål osv., – temaer som inngår i vår sikkerhetspolitikk i videste forstand: Så lenge delelinjespørsmålet ikke er løst, så lenge det ikke er på plass en fast og endelig avtalt sjø- og sokkelgrense mot øst, vil Norge måtte leve med en viss grad av usikkerhet hva angår handlingsrommet for landets relasjoner med Russland.

For å si det med franskmennene: "*Plus ça change, plus c'est la même chose*"? Ikke helt. Men i tillegg til å peke på de dynamiske trekk som kjennetegner nordområdene, må vi også erkjenne de elementer av permanens og kontinuitet som styrer modalitetene og rammene for eventuelle revurderinger av konseptuelle, strategiske og politiske opsjoner.

”De assosiasjoner og konnotasjoner som ordet fremkaller i dag, adskiller seg merkbart fra dem som stod på 1970- og 80-tallets dagsorden.”

Den ”nye” nord-områdepolitikken

Som det er påpekt i det foregående, har bruken av uttrykket ”nordområdene” gjennomgått endringer som vitner både om begrepets elasticitet og om den dynamiske karakter som kjennetegner enkelte av de sakene som uttrykket knyttes til. De assosiasjoner og konnotasjoner som ordet fremkaller idag, adskiller seg merkbart fra dem som stod på 1970- og 80-tallets dagsorden.³⁴ Men også innen kortere tidsspenn, så som syvårsperioden fra 2002 til 2009, vil det kunne registreres en viss bevegelse i bruksmåten. Dette er også den samme periode hvor det som i tilbakeblikk kan kalles ”den nye nordområdepolitikken” gradvis har utviklet og utfoldet seg.

Som foran nevnt, var det først så nylig som i 2003 at uttrykket ”the High North” som synonym for nordområdene ble fullt ut knesatt i offisiell bruk av norske myndigheter. Dette inntraff samtidig med at nordområde-begrepet var i ferd med å få en renessanse som et hovedobjekt i norsk politikk og i den offentlige oppmerksomhet, noe som utløste et kappløp om eierskapet til nordområdene som politisk honnørbegrep og fanesak blant hovedaktørene i norsk innenrikspolitikk. I løpet av de neste årene bygget det seg opp en flodbølge av nordområde-relaterte aktiviteter, fremfor alt på det retoriske plan, men også i form av de ulike ”nordområde-programmene” som ble nedfelt i en serie politiske dokumenter utgått fra den daværende såvel som den etter-

følgende regjering (”Bondevik II” og ”Stoltenberg II”).

Det begynte for alvor med St.meld. nr.12 (2001-2002) ”Rent og rikt hav”³⁵ som bl.a. bebudet utarbeidelse av noe som skulle bli kalt ”Helhetlig Forvaltningsplan for Barentshavet”. Dette gav støtet til en omfattende utredningsprosess, som i innspurten ble overtatt av den ”rød-grønne” regjeringen og som resulterte i fremleggelsen av St.meld.nr.8 (2005-2006) ”Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten”.³⁶

Parallelt med utarbeidelsen av forvaltningsplanen ble det igangsatt en annen prosess, hvor et regjeringsoppnevnt ekspertutvalg (”Orheimutvalget”) i desember 2003 la frem en rapport med den spenstige tittelen *Mot nord!* (med utropstegn) og den mer prosaiske undertittelen ”Utfordringer og muligheter i nordområdene”.³⁷ Utvalgets mandat og sammensetning medførte et behov for å tilgodese en rekke innbyrdes avvikende interesser, som representerte ikke bare ulike prioriteringer men også ulik forståelse og fortolkning av selve begrepet og ordet nordområdene. Rapporten frembrakte ambisiøse forslag til ulike satsings-tiltak under nordområdemerkelappen, men kunne knapt sies å fremby et spesifikt nytt eller integrert perspektiv på ”fenoménet nordområdene”, ei heller noen operasjonell definisjon som eventuelt kunne utgjøre et funksjonelt grunnlag for en ny nordområdepolitikk.

Rapporten dannet ikke desto mindre en del av grunnlaget for utarbei-

delsen og fremleggelsen i april 2005 av St.meld. nr. 30 (2004-2005), - et ikke fullt så ruvende dokument med tittelen ”Muligheter og utfordringer i nord”.³⁸ Og mens omslagsbildet på Orheim-utvalgets utredning viste en kartskisse som, sett fra et punkt over Nordpolen, raust omfattet Polbassenget og hele det sirkumpolare arktiske og sub-arktiske område, viste omslaget på St.meld. nr.30 en kartskisse med et mer beskjedent perspektiv: I midten Norge med tilgrensende farvann og nabolattorier, delvis kranset av en egg-formet glorie - formodentlig en slags symbolikk som skulle antyde hvor de ellers udefinerte ”nordområdene” befinner seg.

(På dette tidspunkt – parallelt med utarbeidelsen av St.meld. nr.30 – hadde forøvrig den nye vektleggingen av nordområdene allerede kommet til uttrykk på det utenrikspolitiske plan i de såkalte ”nordområdedialogene”, en serie bilaterale samtaler som den norske regjering i 2004 tok initiativ til med det formål å skape en bedre forståelse for Norges nordområdepolitikk samt å fremme Norges interesser i regionen blant landets viktigste allierte. Slike dialogmøter har senere funnet sted med en utvalgt gruppe land på semi-jevnlign basis.).³⁹

Dermed var nordområdene satt ettertrykkelig på den politiske dagsorden foran Stortingsvalget 2005. Både for regjering og opposisjon ble det en viktig sak å fremvise evne og entusiasme for å utvikle en styrket og ”proaktiv” nordområdepolitikk. Dette ble ytterligere tydeliggjort ved det påfølgende regjeringsskifte, som brakte den rød-grønne koalisjonen inn i maktens

"Nordområdestrategien er et vakkert illustrert verk på 61 A4-sider ... – var ikke dette noe man hadde hørt en del ganger før?"

korridorer. Koalisjonspartnerne felles politiske plattform ("Soria Moria-erklæringen") hadde uttrykkelig utpekt nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene fremover.⁴⁰ Hva dette skulle innebære, ble nærmere skissert av utenriksminister Støre i hans Tromsø-tale i november 2005, hvor han bl.a. lanserte prosjektet Barents 2020. Utenriksministeren uttalte ved den anledning at det blant annet består et behov for:⁴¹

"...å ta det helhetlige og samordnede grepet som skal til for at Norge skal lede an i utviklingen i nord. Regjeringen har derfor besluttet å lansere en langsiktig og tverrsektoriell satsning på forskning og utvikling i nordområdene. Vi kaller prosjektet Barents 2020."

Samt videre:

"To områder avtegner seg som sentrale for Barents 2020:

- *utvikling av petroleumsteknologi for nordlige områder der vi kan trekke på våre erfaringer fra Nordsjøen*
- *tiltak for å gi bedre kunnskap om hvordan vi kan mestre utfordringene knyttet til miljøet og ressursforvaltningen i nord.*

Gjennom prosjekter på disse områdene kan Barents 2020 bli et verktøy for å gjøre Norge til den sentrale forvalter av kunnskap og kompetanse i nordområdene. Vår ambisjon må være klar: Den er å befeste Norges posisjon som den ledende kunnskapsnasjonen. Vi skal være nyskapende. Det skal være til oss verden vil se for å forstå utfordringer og muligheter i nord".

Ett av de "grepene" som utenriksministeren tillyste, ble tatt ved at fhv. Statoil-sjef Arve Johnsen fikk i oppdrag å utarbeide en rapport med vekt på petroleumsvirksomheten. Resultatet ble et 46 siders dokument "Barents 2020 – Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk", som ble lagt frem i september 2006,⁴² og som bl.a. lanserte idéen om en såkalt "Pomorzone" – en økonomisk samarbeidssone på begge sider av den norsk-russiske grensen. Rapporten var imidlertid først og fremst et diskusjonsgrunnlag, og ikke et forpliktende program for regjeringens videre arbeid med nordområdespørsmålene.

De initiativene som på denne måten ble antydnet eller bebudet, skulle imidlertid bli fulgt opp i regjeringens forannevnte "Nordområdestrategi". Denne ble presentert på et møte i Tromsø 1. desember 2006 av utenriksministeren, som for anledningen kunne erklære at "På ett år er nordområdene blitt en ny dimensjon ved norsk utenrikspolitikk. [...] I løpet av det siste året er nordområdene plassert på Europa-kartet. Utenlandske beslutningstagere har fått øynene opp for at nordområdene har betydning langt ut over Norges grenser".

Nordområdestrategien er et vakkert illustrert verk på 61 A4-sider, som inneholder om ikke noe for enhver smak så iallfall ganske mye for ganske mange. Her kan man blant annet lese at de politiske hovedprioriteringene i regjeringens strategi for nordområdene er som følger:

1. Norge skal utøve myndighet i nord på en troverdig, konsekvent og forutsigbar måte.
2. Vi skal være helt i front internasjonalt når det gjelder utvikling av kunnskap om, for og i nordområdene.
3. Vi skal være den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene.
4. Vi vil legge til rette for at petroleumsvirksomheten i Barentshavet får størst mulig betydning for norsk og nordnorsk kompetansebygging og for lokal og regional næringsutvikling.
5. Vi vil at nordområdepolitikken skal bidra til å trygge urfolkens livsgrunnlag, næringer, historie og kultur i nordområdene.
6. Vi vil videreutvikle folk-til-folk-samarbeidet i nord.
7. Vi vil styrke samarbeidet med Russland.

Det kunne saktens spørres om dette egentlig var så epokegjørende.⁴³ I miljøer hvor man hadde vært opptatt av nordområdespørsmål gjennom en generasjon eller så, kunne spores en *déjà-vu*-følelse – var ikke dette noe man hadde hørt en del ganger før? Regjeringens Nordområdestrategi ble likevel hilst med euforisk forventning av betydelige segmenter av media og det politiske miljø spesielt i Nord-Norge.

Dermed kunne det synes som om den "nye nordområdepolitikken" endelig var kommet på plass: Den konseptuelle analyse og forståelse, den offensive og nasjonalt selvhøvdende tilnærming, de mer eller mindre konkrete eller luftige planer, initiativer og løfter, de politisk kor-

Nord-Norge forbindes ofte med vinter. Bell 412 SP helikoptre fra 720 skvadronen under vinterøvelsen Cold Response. Foto: Torbjørn Kjosvold.

rekte prioriteringer med tilhørende retorikk og stikkord – kort sagt alle de konstituerende elementer av den "nye" nordområdepolitikken var nå fast forankret til en omfattende, integrert og overgripende strategi. Og mens bruken av uttrykket "nordområdene" ved inngangen til det 21. århundre hadde målbåret få fasitsvar hva eventuelle policy-implikasjoner angikk, var bruken av dette uttrykket innen 2007/2008 blitt tett knyttet opp til de politiske utfordringer, opsjoner, prioriteringer og substansielle tiltak som var blitt trukket opp i regjeringens Nordområdestrategi.

Det oppfølgingsdokument til Nordområdestrategien som ble presentert i mars 2009 medførte ingen ny situasjon i så måte, men fremstod snarere som en bekreftende videreføring av den kurs som regjeringen allerede hadde staket ut.

Tilbake til nåtiden: Et bærekraftig policy-begrep?

Fjernsynsfiguren Marve Fleksnes ytret en gang følgende dyspsindighet om fenomenet *trekkspill*: - "Trekkspill, ja – det er et *tøyelig* begrep". Så også med begrepet nordområdene: Tøyelig, fleksibelt og omskiftelig. Men om begreper skifter innhold, er det nødvendigvis tilfelle for den politikken som en gitt merkelapp benyttes for å betegne? Når retorikken skrelles av, synes det på sin plass å stille spørsmålet om hvor "ny" den såkalte "nye nordområdepolitikken" egentlig er.

I sin forannevnte bok stiller også forskerne Hønneland og Jensen dette spørsmålet, og svarer selv som føl-

ger.⁴⁴ "Den virkelig nye nordområdepolitikken er først og fremst en serie offentlige dokumenter og enkelte nye aktiviteter som følger av disse". De følger opp med forsiktig å spørre: "Kan det tenkes at 2000-tallets nordområdepolitikk [...] vil huskes mer for sine innenrikspolitiske enn for sine utenrikspolitiske resultater?" Og avslutningvis (s.169) antydes at man nærmer seg et metningspunkt: "I skrivende stund er kanskje det mest interessante spørsmålet om nordområdeuforien er på hell".

Det er foreløpig få tegn som tyder på at "nordområdeuforien" skulle være på hell. Så vil likevel utvilsomt skje med tid og stunder. Velprøvd og slitesterk empiri tilsier at ethvert opp-hausset politisk prosjekt før eller siden vil tape momentum, og bli overstrålet av noe enda mer trendy. Nordområdene som høyprofilert tema i norsk samfunnsdebatt og politikk vil neppe bare forsvinne, men det vil trolig fortsatt skje tidvise og gradvise endringer i bruken av uttrykket, alt avhengig av hvilke spørsmål som til enhver tid måtte vinne offentlighetens og opinionsdannelsens oppmerksomhet, og som følgelig vil komme på dagsordenen ikledt nordområde-metaforens drakt.

Dette noe som allerede skjer. I en bok som utkom i november 2008 formidler således utenriksminister Støre følgende observasjon:⁴⁵ "The Government's High North Strategy takes a comprehensive approach and a generational perspective. It has a dynamic character, also when it comes to its geographical scope. Since I became foreign minister in 2005, I have been struck by the way our European

High North perspective has merged with the broader Arctic perspective".

Et slikt utvidet perspektiv kan indikere at "trekkspill-elementet" i nordområde-begrepet er iferd med å bli strukket ut i bredden, et hakk eller to, - noe som kommer enda tydeligere til uttrykk i den nylig fremlagte oppfølgingsrapporten om Nordområdestrategien.⁴⁶ Men i den grad politikk kan sammenlignes med en musikalsk eksersis, vil en mer fruktbar metafor være et *symfoni-orkester*, med dets stadig skiftende samspill over hele registeret av instrumenter. I den grad et slikt sinnbilde også er anvendbart som beskrivelse av nordområdepolitikken, må en forvente at bruken av uttrykket "nordområdene" fortsatt vil være elastisk, fleksibel, omskiftelig og flytende.

Men vil en slik utvikling også være et prov på uttrykkets robusthet og bærekraft som *policy-konsept*?

For erkjennelses- og analyseformål må vi her operere med en bevisst distinksjon: På den ene side nordområde-begrepets eventuelle levedyktighet anvendt for meningsfylt å beskrive en arena (med visse geografiske referanser) for politisk satsing og innsats – m.a.o. en merkevare med et *substansielt* (om enn elastisk) politisk *innhold*; og – på den annen side – den eventuelle holdbarheten av selve uttrykket nordområdene som kun et *retorisk stikkord*. Reelle saker og spørsmål vil forbli aktuelle selv om de blir omdøpt ("re-branded"), og omvendt vil også merkevarenavn kunne overleve selv om det materielle innholdet er borte.

- 1 Som illustrasjon kan nevnes at uttrykket ikke figurerer noen sted i forfatterens egen magisteravhandling Norsk Polarpolitikk fra 1971 (utgitt i bokform på Dreyers forlag 1975, 302 sider); ei heller i forfatterens rapport De norske besittelser i Nord-Ishavet – En sikkerhetspolitisk analyse, utarbeidet i 1971 på oppdrag fra E-staben (Forsvarets Overkommando), <http://www.skagestad.info/NordIshavetSikkerhetspolAnalyse71.pdf>, 56 sider.
- 2 Johan J. Holst, John Kr. Skogan og Anders C. Sjaastad, "Noen norske sikkerhetsproblemer i 70-årene", artikkel i *Minervas Kwartalskrift*, nr.3, 1970, s.238.
- 3 John Kr. Skogan, "Sikkerhetssituasjonen i Nord-Europa", artikkel i *Internasjonal Politikk*, nr.2/3, 1971, s.239.
- 4 Se for eksempel Knut Gabrielsen, "Hva skjer i nordområdene", artikkel i *Internasjonal Politikk*, nr.3B, 1973, s.669-684.
- 5 Tekst gjengitt i Utenriksdepartementets informasjonsbulletin UD-informasjon, nr. 53, 8. november 1974, s.17.
- 6 Behandling av spørsmål vedrørende nordområdene, Utenriksdepartementets Rundskriv nr.61, 28. desember 1977.
- 7 Sverre Jervell, *The Military Buildup in the High North*, University Press of America, i samarbeid med Center for International Affairs at Harvard University, Sept. 1986, 174 sider (ISBN-10: 081915685X).
- 8 Den islandske filmskaperen Magnus Gudmundssons dokumentar "Survival in the High North" fra 1989 (hvor han beskrev små kystsamfunn på Island, Grønland og Færøyene, deres avhengighet av å høste av havets levende ressurser for livets opphold, og deres kamp for retten til dette) gjorde mye for å popularisere uttrykket, og var en hovedinspirasjon bak opprettelsen i 1991 av "The High North Alliance" (HNA). Dette er en trans-regional interesseorganisasjon (NGO) med pro-hvalfangst-profil og med sterkt og velartikulert nærvær i en rekke internasjonale fora (ref. www.hna.no).
- 9 Stadfestet i samtaler med forfatteren.
- 10 Nordområdenes raskt økende status i Det Norske Utenriksdepartement ble ytterligere understreket i departementets neste interne re-organisering i kjølvannet av regjeringsskiftet høsten 2005, som blant annet førte til igangsettelsen av et såkalt "Nordområdeprosjekt" og opprettelsen av en særskilt topp-embetsstilling som "Nordområde-koordinator".
- 11 Som eksempel skal vises til den terminologiske drøftelse som fremføres av Kristian Åtland i hans rapport Russisk nordområdepolitikk etter Den kalde krigen, Forsvarets Forskningsinstitutt, Kjeller, 2003 (FFI/RAPPORT-2003/00713), se spesielt s.12-13.
- 12 Regjeringens nordområdestrategi, Utenriksdepartementet, Oslo/Tromsø, 1. desember 2006, 61 sider; <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/nyh/2006/0184/ddd/pdf/302927-strategi06.pdf>.
- 13 Geir Hønneland og Leif Christian Jensen, *Den nye nordområdepolitikken*, Fagbokforlaget, Bergen, s.157-158.
- 14 Kristine Offerdal, "The European Arctic in US foreign energy policy: the case of the Norwegian high north", *Polar Record*, No.45 (232), 2009, s.59-71.
- 15 Se f.eks. Kjell Dragnes, "Delelinjen til Haag!", artikkel i *Aftenposten*, 3. februar 2009.
- 16 Nye byggesteiner i nord – Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi, Departementetene, Oslo/Tromsø, 12. mars 2009, s.54; http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordområdene/byggesteiner_nord.pdf; jfr. også setningen "I regjeringens satsing er ikke nordområdene presist definert og heller ikke avgrenset til kun norske områder", s.7 i samme dokument;
- 17 Regjeringens ekspertutvalgs innstilling Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene, s.21. Rapporten ble presentert 8. desember 2003, og ble trykt som NOU (Norges offentlige utredninger) 2003:32 fra Statens forvaltningstjeneste, 127 sider; <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/NOU-er/2003/NOU-2003-32.html?id=149022>.
- 18 St.meld. nr.30 (2004-2005) "Muligheter og utfordringer i nord", tilråding fra Utenriksdepartementet 15. april 2005, godkjent i statsråd samme dag; <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/regpubl/stmeld/20042005/Stmeld-nr-30-2004-2005.html?id=407537>.
- 19 "Politisk plattform for en flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet", Rapport publisert 20.12.2005; http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/Rapporter/Soria-Moria-erklaringen.html?id=438515.
- 20 Arve Johnsen, *Barents 2020 – Et virkemiddel for en framtidrettet nordområdepolitikk*, Rapport publisert 15.09.2006; [http://www-regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/rapporter/2006/Barents-2020.html?id=272285](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/rapporter/2006/Barents-2020.html?id=272285).
- 21 Et ferskt eksempel er at en film som ganske enkelt heter "Nord" representerte Norge (og ble prisbelønnet) på filmfestivalen i Berlin i februar 2009; ref. Norsk Filminstituttets nyhetsbulletin "Nord vinner priser i Berlin", 13.02.2009; <http://www.nfi.no/nyheter/nyheter/vis.html?id=3216>.
- 22 Bjørnstjerne Bjørnsons dikt "Der ligger et land mot den evige sne" siteres kanskje ikke så ofte som som før – men til gjengjeld er det nærmest som man måtte forvente at Rolf Jacobsens dikt "Nord" også er gjengitt i regjeringens Nordområdestrategi, hvor det pryder baksiden (permen) av den trykte utgaven.
- 23 Som illustrasjon kan vises til den vekt utenriksminister Jonas G. Støre tillegger dette aspektet i sin bok Å gjøre en forskjell. Refleksjoner fra en norsk utenriksminister, Cappelen Damm, Oslo, 2008; jfr. også Nye byggesteiner i nord, op.cit., s.53.
- 24 Jonas G. Støre, "Perspectives on current and future challenges in the High North", artikkel i Rose Gottemoeller og Rolf Tamnes (red.) *High North: High Stakes*, Fagbokforlaget, Bergen, 2008, s.13.
- 25 Jonas G. Støre, Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget 10. februar 2009; http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/utenriksminister_jonas_gahr_store/taler_artikler/2009/redegj_stortinget0902.html?id=545344.
- 26 Som illustrasjon på det tematiske mangfold – i dybden såvel som i bredde – av Russlandsdimensjonen i norsk nordområdepolitikk, skal særlig nevnes Lars Rowe og Geir Hønneland (red.), *Russlandsbilder. Nye debattinnlegg om nabolik i nordområdene*, Fagbokforlaget, Bergen, 2007, 114 sider. Jfr. likeledes undertegnedes foredrag "Norsk nordområdepolitikk – med særlig vekt på forholdet til Russland" ved Fiskeriforskningsseminar i Tromsø 16. november 2006 (manus 14 sider); http://www.fiskeriforskning.no/layout/set/print/content/view/full/11976_samt_http://www.skagestad.info/ForedragTromsøNov06.pdf.
- 27 En sentral premisseleverandør og aktør i denne debatten var Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), hvor forskerne Johan J. Holst, Anders C. Sjaastad og John Kr. Skogan leverte en samlebåndpreget produksjon av artikler, notater m.v. om dette temaet, herunder flg. NUPI-notater fra tidsrommet august 1970 - desember 1971: N-4, N-6, N-9, N-12, N-15, N-16, N-21, N-21/2 og N-25; jfr. også Odd Gunnar Skagestad, "Debatten om sovjetmarinen og Norges sikkerhet", artikkel i tidsskriftet *Dialog*, nr.1, mars 1972, s.16-19; <http://www.skagestad.info/SovjetmarinenDialogMars72.pdf>.
- 28 Nordnorske politikere bad allerede da om at Barentshavet skulle åpnes for petroleumsvirksomhet, jfr. flg. sitat fra avisen *Nordlys* 14. november 2003: "Idag overleverer fylkesordførerne i Toms og Finnmark en kraftig oppfordring til oljeminister Steensnæs om å gjenåpne Barentshavet for leting etter olje og gass – 33 år etter at nordnorske politikere i 1970 for første gang ba om åpning av nordområdene for petroleumsvirksomhet".
- 29 Forskermiljøet ved Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda – nå Fridtjof Nansens Institutt (FNI) – var på dette tidspunkt toneangivende i å utvikle disse perspektivene, som senere ble videreført i FNIs bredt anlagte INSROP-prosjekt som ble gjennomført med russisk og japansk deltagelse i første halvdel av 1990-årene.
- 30 Foredrag holdt på Den Norske Atlanterhavskomités (DNAKs) Leangkollen-seminar i februar 1975, senere publisert som heftet *Olje og sikkerhet. Et polarpolitisk perspektiv*, DNAK, mai 1975, 19 sider; <http://www.skagestad.info/OljeOgSikkerhetDNAKmai75.pdf>.
- 31 For en mer utførlig fremstilling, se undertegnedes artikkel "Hvordan gir havressursene Norge påvirkingsmulighet i internasjonale fora", *Norsk Tidsskrift for Sjøvesen*, nr.5, oktober 2002, s.28-35; <http://www.skagestad.info/UlvikforedragAug02.pdf>.
- 32 Jfr. Hønneland og Jensen, *Den nye nordområdepolitikken* (op.cit.) s.65-68.

- 33 Jfr. forsvarsminister Anne-Grethe Strøm Erichsens nyttårsforedrag i Oslo Militære Samfund 5. januar 2009, gjengitt som artikkelen "Det moderne innsatsforsvaret – fra fremtidisjon til realitet", Norsk Militært Tidsskrift, nr.1, 2009, s.6.
- 34 Som eksempel på endringene av nordområdebegrepet i en sikkerhetspolitisk sammenheng, se kontreadmiral Trond Gryttings artikkel "Fra kald krig til varmt Arktis", Norsk Militært Tidsskrift, nr.1, 2009, s.17.
- 35 Tilråding fra Miljøverndepartementet av 15. mars 2002, godkjent i statsråd samme dag (Regjeringen Bondevik II); <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/20012002/Stmeld-nr-12-2001-2002-.html?id=195387>.
- 36 Tilråding fra Miljøverndepartementet av 31. mars 2006, godkjent i statsråd samme dag (Regjeringen Stoltenberg II); <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/20052006/Stmeld-nr-8-2005-2006-.html?id=199809>.
- 37 Regjeringens ekspertutvalgs innstilling Mot nord! , op.cit.
- 38 Op.cit.
- 39 Offerdal, op.cit.
- 40 Op.cit.
- 41 Utdrag fra utenriksminister Støres tale "Et hav av muligheter – en ansvarlig politikk for nordområdene", Universitetet i Tromsø, 10. november 2005; http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/Utenriksminister_Jonas_Gahr_Store/taler_artikler/2005/Et-hav-av-muligheter---en-ansvarlig-politikk-for-nordomradene.html?id=273194.
- 42 Johnsen, op.cit.
- 43 Se f.eks. Odd Gunnar Skagestad, "Nordområdenes betydning for Norge", artikkel i tidsskriftet Marg, (Tromsø), nr.1, 2008, s.74; <http://www.skagestad.info/NordMargFeb08.pdf>.
- 44 Hønneland og Jensen, Den nye nordområdepolitikken, op.cit., s.159.
- 45 Jonas G. Støre, "Perspectives on current and future challenges in the High North", op.cit., s.20.
- 46 I rapporten Nye byggesteiner i nord (op.cit.), s.54, heter det således at "Da regjeringens nordområdestrategi ble utarbeidet i 2006, refererte nordområdene til områdene omkring Barentshavet. Dette er egentlig et norsk perspektiv. Med tettere internasjonal samhandling må vi forholde oss til at nordområdene etter hvert blir mer og mer synonymt med Arktis. På norsk side må vi løfte blikket og utvide vårt nordområde-perspektiv om vi vil være med og utvikle en god politikk for dette området i fremtiden".